

Opphold på grått papir.

20 år etter at Estland ble selvstendig, bor det fremdeles nesten 100 000 statsløse i landet. For mange er fordelene større enn ulempene. Dmitri Himmelreich (19) har foreløpig klart seg helt fint **uten statsborgerskap.**

Statsløse i Estland fakta

» 96 355 personer i Estland er offisielt statsløse.
 » Det tilsvarer 7,1 prosent av befolkningen.
 » De har et grått pass, et såkalt «Alien's passport». Med det kan de

reise fritt i Europa, og også til Russland.
 » Etter gjenopprettelsen av republikken Estland i 1991 har rundt 150 000 fått estisk statsborgerskap gjennom naturalisering.

» Den estiske stat krever kunnskaper om språk, konstitusjon og samfunn for å innvilge søknad om statsborgerskap.
 » Barn kan få statsborgerskap dersom foreldrene søker for dem.

» Rundt 2000 av de statsløse er under 15 år.
 » I fjor fikk 1184 nye personer innvilget statsborgerskap. Det er det laveste tallet noensinne.
 ESTONIA.EU/Tall fra mai 2011.

Mirjam Niilisk, sekretær i kirken, tror en av de viktigste årsakene til at mange unngår statsborgerskap, er at for mange er fordelene ved å være statsløse større enn ulempene. I 2007 fikk de med grått pass lov til å reise fritt innenfor Schengen-området. Året etter svarte Russland med muligheten til å reise visumfritt, og dermed gratis, til Russland med det samme dokumentet. Estiske statsborgere må søke om, og betale for, visum. Når svært mange av de statsløse har russisk bakgrunn og slektninger i Russland, ble dette en fordel for mange.

Språket er en viktig årsak til at mange fremdeles mangler statsborgerskap. Estland er et lite land, og esterne er stolte av språket sitt. Å kunne estisk er det aller viktigste kriteriet for å få estisk statsborgerskap. Ifølge en universitetsstudie fra Narva i 2009, er nettopp et av problemene at det er vanskelig for folk å lære seg estisk. Dessuten er selve prosessen med språk- og samfunnstester for omfattende. Studien bekrefter også at folk har en praktisk tilnærming til statsborgerskap. Hvorfor skal de skaffe seg statsborgerskap når de bor like godt i Estland uten? Det er praktisk å ha enten russisk statsborgerskap eller være statsløs, fordi da får man de aller fleste fordelene ved å bo i Estland, samtidig som man kan reise enkelt og gratis til Russland.

Det har vært uttalt estisk politikk i flere år at antallet statsløse skal ned. En rekke tiltak er iverksatt de siste årene, blant annet muligheten for å få dekket kostnadene for språkopplæring og testene som kreves for statsborgerskap.

«Jeg tror ikke folk vil ha statsborgerskap. I så fall hadde de skaffet seg det for lenge siden», mener Alexandr Dushman. Han jobber med integrering på statlig og regionalt nivå i regionen Ida-Viruumaa nordøst i landet, der Narva, hvor rundt 95 prosent av innbyggerne har russisk som førstespråk, er største by. Dushman er bekymret. Han mener statsborgerskap handler om lojalitet, og at situasjonen kan bli vanskelig hvis for eksempel forholdet til Russland skulle endre seg. «Vi har 100 000 innbyggere som ikke er estiske statsborgere. Det kan kanskje bli farlig», sier Dushman.

Forsvinne av seg selv? Med tiden vil kanskje de statsløse forsvinne av seg selv. Bare rundt 2000 av de 97 080 uten statsborgerskap er under femten år. I 1998 kom en lov som sa at foreldre med grått pass kunne søke om estisk statsborgerskap for barna sine uten at barna måtte gjennom språk- og samfunnstesten. Denne loven gjorde at antall barn uten statsborgerskap ble kraftig redusert. En reform innenfor skoleverket skal også gjøre det vanskeligere å gå gjennom hele utdanningen sin uten å kunne et ord estisk. Etter hvert skal stadig flere undervisningstimer holdes på estisk.

Men selv om antallet barn og unge med grått pass er lavt, er det ennå store utfordringer når det gjelder integrasjon mellom russisktalende og estiske ungdommer. Sergei Metlev er aktiv i organisasjonen *Open Republic*. Der jobber 19-åringen for å skape dialog mellom russiske og estiske ungdommer, og forsøker å vise hvorfor det er attraktivt å ha estisk statsborgerskap. Metlev tror spørsmålet om statsborgerskap er et spørsmål om følelser for mange.

«Estland er et lite land. Mange føler de ikke hører til her, og de har lite informasjon om hvorfor de burde ha statsborgerskap. Her synes jeg myndighetene har gjort en feil», sier Metlev. Jusstudenten har russiske foreldre, men har hatt estisk statsborgerskap fra han var liten. I likhet med myndighetene, tror Metlev at nøkkelen ligger i språket. Selv lærte han seg estisk på eget initiativ først da han var 16.

«Jeg visste at jeg skulle bli boende her. Og jeg ville delta aktivt i samfunnet. Da er språket viktig», sier Metlev.

Dersom folk ville ha estisk statsborgerskap, måtte de gjøre et aktivt valg. Mange valgte aldri, og ble dermed statsløse.

Bekymret Spørsmålet om statsborgerskap handler om lojalitet, mener Alexandr Dushman, som arbeider med integrering nordøst i Estland.

«Alien». «Mange utlendinger synes at passet mitt er veldig morsomt. De tror det er en spøk», forteller Dmitri Himmelreich (19). Han er én av i alt 97 080 personer i Estland som offisielt er uten statsborgerskap. Da Estland erklærte sin selvstendighet 20. august 1991, var Dmitri tolv dager gammel, og gikk fra å være borger i Sovjetunionen, til å bli statsløs.

Både han og foreldrene har et såkalt grått pass. Ved første øyeblikk ligner passet andre pass. Estland er trykket med fete gullbokstaver nederst på forsiden. Men over navnet på landet står det «Alien's passport». Og mens de aller fleste pass forteller hvilket land du er statsborger i, har Himmelreich et pass som forteller at han ikke er statsborger i Estland. Men Dmitri vet hvor han hører hjemme.

«Jeg er fra Estland. Om noen spør, kan jeg ikke svare annerledes», sier han.

«Trenger ikke statsborgerskap.» Et viktig prinsipp da Sovjetunionen ble oppløst, var at den estiske republikken ble gjenopprettet. Med dette kom også føringer for hvem som historisk sett var estere. De som hadde estisk statsborgerskap fra før 16. juni 1940 og deres etterkommere, fikk automatisk estisk statsborgerskap. Mange valgte å benytte seg av denne muligheten, men svært mange falt utenfor. Det gjaldt blant annet over 600 000 russere som hadde flyttet til Estland som en del av Sovjetunionens politikk. Mange flyttet tilbake, noen valgte å bli boende i Estland med russisk statsborgerskap, og rundt 150 000 har søkt om, og fått estisk statsborgerskap. Et viktig prinsipp for den gjenopprettede republikken, var at ingen skulle påtvinges et statsborgerskap. Dersom folk ville ha estisk statsborgerskap, måtte de gjøre et aktivt valg. Mange valgte aldri, og ble dermed statsløse. Slik som Dmitri.

Han snakker russisk hjemme, men tilhører en liten gruppe som kaller seg baltikum-tyskere. De kom til Russland og Estland for noen generasjoner siden. Dmitri snakker tysk, estisk og engelsk i tillegg til russisk. Tysk lærte han av bestemoren sin. Moren hans, som jobber på sykehus, snakker estisk, og har estiske venner.

«Jeg spurte henne om hvorfor hun har grått pass. Hun svarte at hun ikke trenger statsborgerskap. For henne er det ikke et problem å ha det bra i Estland uten», sier Dmitri.

Dmitri har ikke problemer med å se at det finnes fordeler ved å ha estisk statsborgerskap. Han studerer navigasjon, og kunne godt tenke seg å jobbe i militæret. Men som statsløs er det utelukket.

«Det er noen ulemper. Jeg kan ikke ta militærtjenesten eller jobbe i militæret, jeg kan ikke stemme ved parlamentsvalg, og jeg kan ikke jobbe som advokat», forteller han.

Statsløs uten oppholdstillatelse. Rundt 60 prosent av de statsløse bor i hovedstadsområdet. Mange bor i bydelen Kopli, nord i Tallinn. Området var industriområde i sovjet-tiden, men er nå et av Tallinns verste slumområder. Her driver Peeteli-kirken sosialt arbeid blant gatebarn og familier med lave økonomiske og sosiale ressurser. Mange av menneskene de er i kontakt med tilhører gruppen uten statsborgerskap. Noen mangler også oppholdstillatelse.

Statsløs Dmitri Himmelreich (19) kan studere, reise, jobbe og stemme ved lokalvalg i Estland, selv uten statsborgerskap. Passet hans omtaler ham likevel som «alien» – fremmed.

Alle foto: MARI PARELIUS WAMMER

MARI PARELIUS WAMMER
 Frilansjournalist